

Kunnskapsdepartementet
Postboks 8119 Dep
0032 OSLO



Vår ref:
16/00337-3

Deres ref:

Dato:
Ekspederingsdato

Høring - Invitasjon til å gi innspill til stortingsmeldingen om kvalitet i høyere utdanning

Senter for internasjonalisering av utdanning (SIU) takker for muligheten til å komme med innspill til den kommende stortingsmeldingen om kvalitet i høyere utdanning. Innspillet følger vedlagt i eget dokument.

Vi vil samtidig understreke at vi gjerne følger opp innspillet med en videre dialog med Kunnskapsdepartementet frem mot stortingsmeldingen.

Med hilsen

Harald Nybølet
direktør

Arne Haugen
seniorrådgiver

Dokumentet er elektronisk signert og har derfor ikke håndskrevne signaturer.

Vedlegg:
Stortingsmeld om kvalitet - innspill SIU.docx

Kopimottaker:
Assisterende direktør, Gro Tjore



SENTER FOR INTERNASJONALISERING AV UTDANNING

Postadresse
Postboks 1093
5809 Bergen
post@siu.no

Besøksadresse
Vaskerelven 39
Hjemmeside
<http://www.siu.no>

Telefon
+47 55 30 38 00
Org.no.
986 339 523

Saksbehandler
Arne Haugen
arne.haugen@siu.no
+47 412 34 813

Stortingsmelding om kvalitet i høyere utdanning – innspill fra Senter for internasjonalisering av utdanning (SIU)

SIU slutter seg til de forutsetningene Kunnskapsdepartementet skisserer i invitasjonen. Samfunnsmessige endringer og nye utfordringer for Norge gjør det nødvendig å styrke norsk høyere utdanning. Med dette innspillet vil SIU vise hvordan styrket internasjonalisering av utdanningen kan føre til at høyere utdanning i større grad møter dagens og morgendagens behov og utfordringer.

Internasjonalisering av norsk høyere utdanning har vært et mål over flere tiår. Stortingsmeldingen om internasjonalisering av utdanning fra 2008-2009 slo fast at internasjonalisering var både et mål i seg selv og et middel for å styrke kvalitet og relevans i norsk høyere utdanning. Meldingen slo også fast at internasjonalisering skulle komme alle studenter til gode, ikke bare studenter på utenlands studieopphold. Viktige fremskritt har blitt gjort, men det gjenstår betydelige utfordringer. Kunnskapsdepartementets tilstandsrapport for høyere utdanning 2016 peker på noen av de viktigste: Studentutvekslingen fra Norge har stagnert de siste årene, og andelen studenter som reiser ut har gått noe ned. I tillegg er institusjonenes bruk av de viktige europeiske virkemidlene for internasjonalisering ikke tilfredsstillende. Dette gjelder både samarbeid og studentutveksling.

Internasjonalisering av utdanning realiseres gjennom en rekke ulike former og tiltak. Samlet kan økt internasjonalisering tilføre utdanning viktige kvaliteter av stor betydning for individ, institusjon og samfunn. En styrket internasjonalisering er viktig på tvers av institusjonelle, faglige og andre skiller i utdanningen. Det er derfor viktig at internasjonalisering gjøres til et gjennomgående tema i den kommende stortingsmeldingen om kvalitet i høyere utdanning.

Kvalitet og internasjonalisering i korte trekk

Internasjonalisering av utdanning har en rekke forskjellige begrunnelser og mål. De norske institusjonene oppgir selv at «kvalitet» er den viktigste begrunnelse for internasjonalt samarbeid. Den vanligste tilnærmingen er at internasjonalisering gir mulighet for kvalitetsutvikling gjennom sammenligning, og for samarbeid med sterke og relevante fagmiljøer i utlandet. Internasjonalt samarbeid er et viktig virkemiddel for institusjonene til å utvikle **bedre og fremragende utdanningstilbud** i Norge. Internasjonale samarbeid og partnerskap er en god ramme for nyskaping og innovasjon innenfor høyere utdanning.

Tradisjonelt har mål om **interkulturell kompetanse** og **mellomfolkelig forståelse** vært en viktig drivkraft for internasjonalisering. I den globale diskursen om internasjonalisering av utdanning har disse kvalitetene blitt mindre fremtredende i møtet med nasjonale, institusjonelle eller andre økonomiske motiver. Globale utviklingstrekk og et stadig mer mangfoldig norsk samfunn gjør det enda viktigere at norsk høyere utdanning bidrar til forståelse og kommunikasjon på tvers av nye skillelinjer. Internasjonalisering er viktig for utdanningen av så vel globale borgere som for kandidater til arbeids- og næringsliv.

En mer internasjonal utdanning er viktig også med tanke på økonomiske utfordringer og mål om konkurransekraft. I en kunnskapsøkonomi vil **utdanning av høy internasjonal kvalitet i seg selv være et konkurransefortrinn**. Dertil er internasjonalisering viktig for Norges evne til å nå ut til nye markeder. Kunnskap om land og internasjonale nettverk er viktige resultater av en mer internasjonal utdanning, og internasjonalisering kan bidra til å styrke **innovasjon og entreprenørskap**. Ikke minst kan internasjonalisering bidra med vesentlig kvalitet for et stadig mer internasjonalt arbeidsmarked både i og utenfor Norge. Blant motivene institusjonene oppgir for internasjonalisering, er økt

yrkesrelevans det som forekommer nest hyppigst. Mange av høyskolene og de nyeste universitetene vektlegger betydningen av internasjonalisering for regional økonomisk utvikling.

Internasjonalt samarbeid og internasjonalisering vil også ha vesentlig betydning for samfunnets evne til å håndtere **felles, globale utfordringer**, eksempelvis knyttet til klima og miljø. Også mange av lærestedene, særlig de opprinnelige breddeuniversitetene, fremhever dette som viktige mål for internasjonalisering.

Studenten i fokus – kvalitet, relevans og læringsutbytte

Internasjonal studentutveksling er når studenter tar en del av utdanningen sin i utlandet. Internasjonalisering handler om langt mer enn studentutveksling, men dette er fortsatt et viktig element i internasjonaliseringen av høyere utdanning, og stortingsmeldingen må legge opp til at utvekslingsstudier skal utgjøre en langt større del av norsk høyere utdanning enn i dag.

Utveksling og mobilitet er viktig i all utdanning

Studentutveksling (delstudier i utlandet) tilfører studenter og høyere utdanning en rekke viktige kvaliteter, og må ikke avgrenses til enkelte fagområder. Delstudier i utlandet gir både generiske og mer spesifikke ferdigheter og kunnskaper. For det første er delstudier i utlandet en viktig kilde til språk- og kulturkunnskaper, det er en arena for utvikling av interkulturell kompetanse og for økt forståelse på tvers av ulike skillelinjer. Globale flyttestrømmer med økt tilflytting til Europa bidrar til en endret befolknings sammensetning og til at interkulturell kompetanse vil være en enda viktigere kvalitet i norsk høyere utdanning fremover. Enten man arbeider i privat sektor eller offentlig tjenesteproduksjon vil interkulturell forståelse være en viktig kvalitet for morgensdagens arbeidstakere. Slike ferdigheter vil også kunne opparbeides uten utveksling eller mobilitet, men utenlandsopphold er et viktig bidrag til slik kompetanse for norske studenter.

The Erasmus Impact Study som kom i 2014 dokumenterte hvordan utvekslingen gjennom Erasmus utvikler kvaliteter hos studentene som arbeidsgivere verdsetter. Blant disse finner vi evne til problemløsning, økt samspills-kompetanse, styrket selvtillit, økt toleranse og aksept for alternative fremgangsmåter, samt større beslutningsdyktighet. De utreisende studentene scoret allerede i utgangspunktet høyere på disse kvalitetene enn sine ikke-mobile medstudenter, men studien viste hvordan utvekslingsopphold gjorde forskjellene enda større. Økt kapasitet for entreprenørskap og innovasjon er også ferdigheter som knyttes til internasjonal studentmobilitet.¹ Også andre studier har argumentert for tilsvarende effekter.²

God utveksling vil gi studentene et faglig perspektiv på egne studier gjennom erfaringer i en annen undervisningshverdag. Gjennom utvekslingsopphold vil studentene bli kjent med andre tilnærminger til fag og problemstillinger, lærings- og undervisningsformer og kanskje andre verdier og kvalitetsoppfatninger. Utveksling og mobilitet er ikke absolutt nødvendig for å bli klar over og forstå ulike perspektiver, men er i høy grad egnet til å bidra til det.³ Dette er en viktig kvalitet i høyere utdanning, enten det dreier seg om master- og doktorgradskandidater som sikter inn mot en forskerkarriere, eller om kandidater i profesjonsstudier på vei ut i det norske arbeidsmarkedet.

¹ The Erasmus Impact Study. Effects of mobility on the skills and employability of students and the internationalisation of higher education institutions.

² CIMO Facts and Figures 1:2014. Hidden Competencies

³ Jonas Stier (2004) Taking a critical stance toward internationalization ideologies in higher education: idealism, instrumentalism and educationalism. *Globalisation, Societies and Education*, 2:1, 1-28.

Ikke minst viktig er det viktig å stimulere til økt studentutveksling med tanke på en nødvendig internasjonalisering av norsk forskning og arbeids- og næringsliv. En målrettet studentutveksling mot viktige samarbeidsland kan bli til en viktig ressurs for et stadig mer internasjonalt norsk næringsliv. Norske høyere utdanningsinstitusjoner arbeider for at norske forskere og kandidater under forskerutdanning skal bli mer internasjonalt orientert. Disse ambisjonene må ses i sammenheng med studentutveksling. For det første er det slik at mobilitet på et tidlig stadium i seg selv disponerer for internasjonale aktiviteter senere i studier og karrierer.⁴ For det andre kan utenlandsopphold i løpet av studiene inkludere studentene i et nettverk de kan dra nytte av i fremtiden.

På det europeiske plan har studentmobiliteten vært knyttet til målene om et felles europeisk arbeidsmarked. Allerede i dag må norske arbeidstakere være i stand til å inngå i internasjonalt sammensatte arbeidsfellesskap, og dette vil gjelde for stadig flere yrker og bransjer. Frem til nå har Norge i hovedsak importert arbeidskraft fra utlandet. I fremtiden vil denne balansen kunne endres, og det er viktig at norsk høyere utdanning i større grad forbereder kandidatene på et internasjonalt arbeidsliv både i og utenfor Norge.

For få reiser ut

De siste årene har tallet på utvekslingsstudenter fra Norge stagnert og gått noe tilbake målt som andel av studentpopulasjonen. Av kandidatene som fullførte i 2015 hadde 15 prosent vært på et utvekslingsopphold av minst tre måneders varighet. Når vi holder gradsstudentene utenfor dette regnestykket, ligger vi dermed betydelig under målet for Bolognaprosessen om at 20 prosent av dem som fullfører en utdanning i Europa, skal ha hatt et studieopphold av minst tre måneders varighet i et annet land (innen 2020).

Bak gjennomsnittstallet på 15 prosent kommer store variasjoner til syne. SIU utgav våren 2016 en rapport⁵ med blant annet følgende konklusjoner:

- Store deler av norsk høyere utdanning er i liten grad omfattet av studentutveksling fra Norge
- Det er svært store variasjoner i omfanget av utveksling. Norges handelshøyskole har som institusjon den suverent høyeste mobiliteten med 56 prosent utreisende studenter. Noen få institusjoner har en mobilitetsandel på over 20 prosent, mens opp mot 20 institusjoner hadde en andel utreisende studenter på mellom 1 og 9 prosent. Analysen var basert på institusjonsstrukturen i 2015, og det var store forskjeller mellom de eldste universitetene og statlige høyskoler.
- Faglige skiller og tradisjoner forklarer mye av forskjellen i studentutveksling mellom institusjoner og institusjonstyper. Det er gjennomgående langt lavere utveksling ved de statlige høyskolene og de nyere universitetene enn ved de eldste universitetene. Det er relativt lav mobilitet innenfor de treårige profesjonsutdanningene som høyskolene tradisjonelt har tilbudt.
- Likevel er det store variasjoner også innad mellom utdanningstyper, fagområder og institusjoner som ellers har lav mobilitet.

SIU trekker følgende konklusjoner av statusbildet: Studentutveksling gir viktige bidrag til norsk høyere utdanning på tvers av fagområder. At bare 15 prosent av studentene som fullførte utdanningen i 2015 hadde vært på utveksling, tilsier at utvekslingen bør økes vesentlig. Gjennomgående lav mobilitet innenfor mange av de kortere profesjonsutdanningene gjør at det bør

⁴ Living and Learning – Exchange Studies Abroad. A study of motives, barriers and experiences of Finnish, Norwegian and Swedish students. Centre for International Mobility (CIMO), Swedish Council for Higher Education and Norwegian Centre for International Cooperation in Education (SIU), 2013.

⁵ SIU-rapport 02/2016. Studentutveksling fra Norge. En oversikt over institusjoner og fagområder.

rettes særlig oppmerksomhet mot disse i det videre arbeidet med internasjonalisering. Det at vi finner eksempler på betydelig utveksling også innenfor «vanskelige» områder, som for eksempel rammeplanstyrte profesjonsutdanninger, tilsier at omfattende utveksling er mulig, og mye handler om å identifisere både barrierer og suksessfaktorer.

Mobilitet er mulig også i korte profesjonsutdanninger - Høgskolen i Volda som eksempel

Mobilitetsstatistikken viser at høyskolene med sin vekt på kortere profesjonsutdanninger gjennomgående har lav grad av internasjonalisering og studentutveksling. Av alle kandidater som fullførte en grad ved en statlig høyskole i 2015, hadde 10 prosent vært på utveksling i løpet av studietiden. Gjennomsnittet for alle institusjoner var 15 prosent. Variasjonen blant de statlige høyskolene er stor. Mens færre en fem prosent av studentene hadde vært på utveksling ved noen høyskoler, er det også eksempler på institusjoner med vesentlig høyere mobilitetsandel.

Særlig Høgskolen i Volda skiller seg ut med mange utreisende studenter. Av ferdige kandidater ved høyskolen i 2015 hadde 23 prosent vært på utveksling. Høgskolen i Volda har relativt stor mobilitet på tvers av fagområder, også innenfor fagområder som ellers har lite utveksling, som for eksempel sosialfag. SIUs oppfatning er at den høye mobiliteten er et resultat av målbevisst institusjonell satsing på internasjonalisering, og at dette også har blitt vektlagt som et konkurransefortrinn for høyskolen overfor andre institusjoner. Eksempelet i Volda viser at det er mulig å få til mobilitet også på mer «krevende» fagområder, og at studentene responderer med interesse på gode og tilrettelagte muligheter for utveksling.

Det er viktig å understreke at disse tallene kun omfatter studentutveksling av minst tre måneders varighet. Det er denne mobiliteten institusjonene rapporterer på og som har følger for finansieringen til institusjonene. Noen av de mobilitetseffektene vi omtalte i avsnittet over, kan imidlertid nås også ved mer kortvarig utenlandsopphold. Slike opphold blir det imidlertid ikke rapportert på, og på grunn av manglende statistikk, har vi ingen systematisk kjennskap til omfanget. Denne problemstillingen kommer vi nærmere tilbake til.

Mål for mobilitet?

Norge bør ha som mål en vesentlig økning av studentutvekslingen. Enkelte institusjoner opererer selv med egne mål. NTNU og Universitetet i Bergen har tallfestet at 40 prosent av studentene skal reise på utveksling. Andre land, som Tyskland og Danmark har satt tallmessig ambisiøse mål på henholdsvis 40 og 50 prosent. En bedre og mer omfattende studentutveksling må realiseres ved at mobilitet inngår som en integrert del av studieprogrammene. I et slikt perspektiv er det et naturlig mål på lengre sikt at et flertall av norske studenter gjennomfører et utvekslingsopphold i løpet av studiene.

Samtidig er det viktig å understreke at en vekst til eksempelvis 50 prosent utveksling vil representere en svært stor endring i måten store deler av den høyere utdanningssektoren arbeider på. I dag hører en tredel av studentene i norsk høyere utdanning hjemme ved institusjoner som har en mobilitetsandel på mellom en og ni prosent. For disse studiene vil det være så langt frem til et mobilitetsmål på 50 prosent, at det vil være både mer motiverende og realistisk først å sikte mot en vesentlig, men noe mer begrenset økning. Omvendt finner vi Norges handelshøyskole, sivilingeniørstudiene ved NTNU samt et fåtall andre studieprogrammer som har en mobilitetsandel på omkring 50 prosent eller mer. Det store flertall av studieprogrammer har en utvekslingsandel på mellom ti og 20 prosent. En mobilitetsandel på 50 prosent vil innebære en fundamental økning for de aller fleste studier og studieprogrammer. I et mer kortsiktig perspektiv kan det være hensiktsmessig å tenke seg lokale mål av varierende omfang.

Samtidig er det viktig å understreke at mobilitetsandelen på 15 prosent fra 2015 er basert på statistikk som omfatter kun utenlandsopphold av minst tre måneders varighet. Det er slik mobilitet institusjonene oppfordres til gjennom finansieringssystemet, og det slike opphold som er relevant for Bologna-prosessen om 20 prosents utveksling. Også mer kortvarig mobilitet enn semesterlange opphold kan imidlertid være god internasjonalisering, og SIUs virkemidler for internasjonalt samarbeid legger i stor grad opp til ulike former for kortere utenlandsopphold.

Det er neppe tvil om at oppholdets varighet er et vesentlig moment med tanke på læringsmål som interkulturell kompetanse og samhandlingserfaring på tvers av grenser. Den kortvarige mobiliteten har sine viktigste bidrag på andre områder. For mange fagområders del, er det særlig på mastergradsnivå vi finner den kortvarige mobiliteten, gjerne med noen ukers varighet. Noen fagmiljøer velger å konsentrere semesterlange utvekslingsopphold til bachelor-nivå, mens mastergradsstudenter gjerne har kortere opphold ute i forbindelse for eksempel med veiledning, laboratoriearbeid, feltarbeid eller annet samarbeid med fagmiljø ute.

Matematisk-naturvitenskapelig fakultet ved Universitetet i Bergen som eksempel: Lite synlig mobilitet på mastergrad

Mobilitetsstatistikken viser svært stor forskjell mellom bachelor- og mastergradsnivå i omfanget av mobilitet. Av de 284 kandidatene som fullførte en bachelor-grad ved matematisk-naturvitenskapelig fakultet ved Universitetet i Bergen i 2014, hadde 32 prosent vært på utveksling av minst tre måneders varighet i løpet av bachelor-studiene. Samme år fullførte 209 kandidater mastergraden ved samme fakultet. Blant disse var det neste ingen semester-mobilitet; kun tre studenter (1,4 prosent) var registrert med et semesterlangt utvekslingsopphold i løpet av masterstudiene.

Disse tallene gir ikke et godt bilde av internasjonaliseringen ved fakultetet. SIU vet at mange studenter har faglige opphold i løpet av mastergradsstudiene som er for korte til å synes i statistikken.

Begge formene for mobilitet er viktig internasjonalisering, de bidrar på hver sin måte til å heve kvaliteten på norsk utdanning. Den kortvarige mobiliteten, typisk på mastergrad, kan knytte norske studenter, norsk utdanning og forskning tettere til kunnskapsproduksjonen og sterke fagmiljøer utenfor Norge, og kan i seg selv bidra til å styrke sammenhengen mellom utdanning og forskning. Med tanke på den videre internasjonaliseringen av norsk forskerutdanning, forskning og arbeidsliv bidrar slik mobilitet til å inkludere kommende forskere og kunnskapsarbeidere i et internasjonalt fagmiljø.

Korte utenlandsopphold med høy kvalitet - Sommerskoler i klimaforskning

ACDC – Advanced Climate Dynamics Courses er et samarbeid finansiert gjennom Partnerskapsprogram for Nord-Amerika, som styrker kvalitet gjennom kobling av forskning og utdanning. Partnere fra Norge, USA og Canada arrangerer sommerskoler i klimaforskning hvor studenter sammen med toppforskere fra ulike deler av verden utfører feltarbeid og analyser i to uker i geologisk interessante områder som Dovre, Lyngen, Grønland og det nordlige Canada. Studentene bidrar til forskningen og får økt læringsutbytte, samtidig som de knytter nettverk og får inspirasjon til videre karrierer innen fagfeltet.

I tillegg til dette kan praktiske utfordringer særlig i land utenfor Europa, som flere av landene i Panoramastrategien, gjøre det hensiktsmessig å satse på kortere utenlandsopphold uavhengig av studienivå.

SIUs kontakt med institusjoner tilsier at omfanget av kortvarig mobilitet mange steder er betydelig. Trolig gjelder dette også i relativt stor grad kortere profesjonsutdanninger der den semesterlange mobiliteten er sjelden. Omfanget av utveksling og internasjonalisering er dermed større enn den tilgjengelige statistikken tilsier. Det er viktig for det videre nasjonale arbeidet med internasjonalisering, mobilitet og kvalitet at kunnskapsgrunnlaget blir mer komplett ved at det innføres rapportering også for kortere mobilitetsopphold. I forbindelse med gjennomgangen av virkemidler for internasjonalisering og internasjonalt samarbeid i 2014 foreslo SIU at minimumstiden for utveksling som utløser bonussum i finansieringsordningen senkes til fire uker, eventuelt at det vurderes om det skal innføres en gradering, med en noe lavere sats for opphold mellom en og tre måneder.

Mål for mobilitet handler også om geografi. Studentmobilitet fra Norge skiller seg litt fra den vi ser i mange andre land i Europa. For norske studenter spiller Erasmus-stipendet en mindre rolle, som følge av gode støtteordninger gjennom Statens lånekasse. Norske utvekslingsstudenter reiser derfor relativt sett i mindre grad til Europa og oftere til land utenfor Europa. Det betyr særlig USA og Australia, men også til andre land. Med tanke på at internasjonalisering skal bidra til både akademisk fremragende samarbeid, interkulturell kompetanse og forståelse for globale utfordringer i tillegg til relasjonsbygging til de viktigste samarbeidslandene både innenfor og utenfor Europa, er en geografisk spredt mobilitet noe verdifullt. Det er imidlertid et viktig mål fremover å redusere de engelskspråklige landenes dominans, og styrke utvekslingen til prioriterte samarbeidsland.

I spørsmålet om en vesentlig økning av utvekslingen og en vekst i mobiliteten til mer «krevende» land som landene i Panorama-strategien, er det viktig å være oppmerksom på spenningen mellom ulike kvalitetshensyn. En for stor vekt på gjennomstrømming og effektivitet i utdanningen kan være til hinder for utvekslingsopphold som tilfører utdanningen viktig kvalitet på andre områder.

Etter at internasjonalisering og utveksling har stått på dagsordenen i norsk kunnskapspolitikk i lang tid, er det grunn til å spørre hva som skal til for å øke omfanget vesentlig. SIU mener det handler om styring og ledelse på flere nivå, og om behov for kulturendring i store deler av den høyere utdanningssektoren. De faglige miljøene er nødt til å innta et sterkere eierskap til internasjonalisering av studiene, og både institusjoner og departement må følge arbeidet langt tettere opp enn i dag. I praksis handler det om å utforme og tilpasse studieprogrammer slik at utveksling eller andre internasjonale komponenter bygges inn som elementer i studieprogrammene.

Studieprogrammer – tilrettelegging for internasjonalisering

SIU har i 2016 satt i gang et prosjekt i samarbeid med sektoren for å styrke mobiliteten fra Norge. Gjennom spørreundersøkelser og analyser rettet mot både studenter selv og ulike fagmiljøer, har SIU et godt grunnlag for å vurdere og forklare de store forskjellene i utvekslingsnivå. Siden kvalitetsreformen har norske institusjoner inngått et stort antall avtaler blant annet om utveksling med institusjoner i utlandet. Disse avtalene, samt administrative ordninger for godkjenning og innpassing, er ikke tilstrekkelig i seg selv. Institusjonene kan med stor grad si at de *har* oppfylt kravene gjennom Kvalitetsreformen om å tilrettelegge for utenlandsopphold for studenter som ønsker dette. Det er imidlertid ikke på den måten det skapes kultur for internasjonalisering og studentutveksling.

Studenter reiser ut der det forventes av dem

Omfattende mobilitet krever en langt mer *aktiv* tilrettelegging. Institusjonene kan ikke nøye seg med å informere studentene om muligheter og så overlate initiativet til studentene selv. Drivkraften for internasjonalisering og mobilitet må i langt større grad ligge i fagmiljøene selv, og internasjonalisering og mobilitet må presenteres som en naturlig del av studiet for alle studenter, uten at det skal være et mål å sende alle ut. Det må skapes gode og spennende muligheter for utveksling, som i størst mulig grad inngår som en integrert del av studietilbudet.

Kunnskapsdepartementet er opptatt av at det må stilles klarere krav og forventninger til studentene om innsats. Dette må også gjelde for internasjonalisering og mobilitet.

Både SIUs egne og andre undersøkelser viser at forventninger virker.⁶ Det er gjort en rekke internasjonale studier av hvilke barrierer studentene opplever for internasjonal mobilitet. Den globalt sett viktigste barrieren – høye kostnader – er mindre viktig for norske studenter enn for studenter fra de fleste andre land. SIU mener nøkkelen til økt utveksling ligger i fagmiljøer og studieprogrammer, og ikke hos studentene selv. De store forskjellene mellom fagmiljøer og studieprogram når det gjelder utveksling viser først og fremst at der hvor det legges godt til rette og det skapes forventninger til utveksling, reiser også studentene ut i stort omfang. Internasjonale undersøkelser bekrefter dette: Studentene gjør i stor grad det som er det «normale» å gjøre i en gitt studiesammenheng, og dette gjelder også internasjonalisering og mobilitet.⁷

En spørreundersøkelse fra SIU til faglig ansvarlige for et utvalg studieprogrammer i 2016, viser at mange fagmiljøer betrakter studentenes manglende interesse som den viktigste forklaringen på lav utveksling. Når vi ser på mobiliteten samlet, virker dette ikke som en tilstrekkelig forklaring. I mange tilfeller ser vi hvordan mobiliteten varierer sterkt også mellom tilsvarende studieprogrammer ved ulike institusjoner der vi må anta institusjonene har omtrent samme type studenter.

Det handler om å prioritere: Juridisk fakultet ved Universitetet i Bergen

De store forskjellene i utveksling mellom de ulike institusjonene som tilbyr jus-studier er en god illustrasjon på betydningen av målrettet satsing og tilrettelegging. De seneste årene har juridisk fakultet ved Universitetet i Bergen satset planmessig på å styrke internasjonalisering av studiene og utveksling med tanke på at jus i dag er et langt mer internasjonalt fag enn tidligere. Fra sitt første møte med lærestedet har studentene møtt med forventninger og signaler om at utveksling er en naturlig del av studiet. Resultatene har vært formidable når det gjelder mobilitet. Over flere år har fakultetet sendt ut mer enn halvparten av alle studentene sine, og skiller seg dermed kraftig ut fra de øvrige lærestedene med samme studietilbud.

I tillegg til å gjøre internasjonalisering og utveksling til en norm må fagmiljøene tydeliggjøre for studentene hvordan dette bidrar til kvalitet og relevans i utdanningen. Undersøkelser tyder på at studenter i liten grad knytter delstudier i utlandet til læringsutbytte i utdanningen i snever forstand, men primært til personlig vekst og utvikling. Dette er også en viktig del av utbyttet, men økt vekt også på et faglig læringsutbytte, vil kunne gjøre delstudier ute mer attraktivt for studentene. Forutsetningen er at fagmiljøene tar en mer sentral rolle i arbeidet med internasjonalisering. Da vil studentene i større grad kunne møte muligheter for utvekslingsopphold tettere knyttet til fagmiljøenes internasjonale samarbeid for øvrig. Dette kan bidra til mer og bedre studentutveksling.

⁶ Living and Learning – Exchange Studies Abroad. A study of motives, barriers and experiences of Finnish, Norwegian and Swedish students. Centre for International Mobility (CIMO), Swedish Council for Higher Education and Norwegian Centre for International Cooperation in Education (SIU), 2013.

⁷ Similar Students and Different Countries? An Analysis of the Barriers and Drivers for Erasmus Participation in Seven Countries. Journal of Studies in International Education May 2016 vol. 20 no. 2 184-204.

Samtidig er det viktig at det holdes åpent for den mer individuelt orienterte studentmobiliteten. Også denne formen for utenlandsopphold kan ha stor verdi både for den enkelte studenten og fagmiljøet. Vi har en rekke eksempler på at interesse- og nysgjerrighetsdrevne utenlandsopphold av motiverte og flinke studenter har resultert i viktige nettverk og kontakter for et senere faglig samarbeid. Utenlandsopphold basert på individuelle interesser eller nysgjerrighet kan også i enda større grad gi en annen form for internasjonal erfaring og interkulturell kompetanse enn de mer organiserte utenlandsoppholdene som omfatter grupper av studenter.

Mer enn utreisende studenter – internasjonalisering hjemme

Internasjonalisering er mer enn å sende studenter til utlandet. Kvalitetshevingen fra internasjonalisering og internasjonalt samarbeid skal komme norsk høyere utdanning til gode som helhet, og ikke bare gjelde for studenter som reiser på utenlandsopphold. Disse målene blir også referert til som «internasjonalisering hjemme». I SIUs kommende strategiperiode (2017 – 2021) vil vi i tillegg bidra enda sterkere til at internasjonalisering skal gjelde alle, ikke bare de som reiser ut, men også de som blir hjemme.

En viktig dimensjon ved «internasjonalisering hjemme» er ambisjonene om å skape et internasjonalt læringsmiljø ved norske høyere utdanningsinstitusjoner. Den betydelige veksten i tallet på utenlandske studenter de siste årene, har skapt et langt mer internasjonalt studentmiljø ved mange institusjoner og fagmiljøer. I 2015 var ti prosent av studentpopulasjonen utenlandske statsborgere, omtrent samme andel som i den norske befolkningen for øvrig. Veksten i utenlandske statsborgere i norsk høyere utdanning skyldes både økt tilstrømming av utvekslingsstudenter fra Europa og andre migrasjonsprosesser som ikke primært er knyttet til høyere utdanning. Utenlandske studenter i norsk høyere utdanning kan bidra til noen av de samme kvalitetseffektene vi knytter til norske utvekslingsstudenter i utlandet: interkulturell kompetanse og forståelse for andre perspektiver, prioriteringer og læringskulturer.

Forutsetningen for at de internasjonale studentene faktisk bidrar til «internasjonalisering hjemme» i norsk utdanning er at de integreres med de norske studentene, både faglig og sosialt. Undersøkelser tyder på at det er et potensial for å skape enda større effekter av de utenlandske studentenes tilstedeværelse gjennom bedre integrering. Dette er ikke noen særegen norsk utfordring, men langt på vei en generell utfordring ved utenlandsstudier og utveksling.

Også når det gjelder antall innreisende studenter, er det store forskjeller mellom institusjoner og fagområder og studieprogrammer. En grunnleggende forutsetning for at mange studenter fra land utenfor Norden skal kunne ha et opphold i Norge, er tilgangen på engelskspråklige studietilbud. Slike har Norge mange av, fremfor alt på mastergradsnivå. Per 2015 var 17 prosent av det totale undervisningstilbudet ved norske universiteter og høyskoler på engelsk, og nær halvparten av alle vitenskapelig ansatte hadde undervisning eller veiledning på fremmedspråk.⁸

Lite engelskspråklig tilbud er en av grunnene til at særlig de kortere profesjonsstudiene har få innreisende studenter. SIU erfarer at barrieren mot å bruke annet et undervisningsspråk enn norsk generelt er høyere innenfor fag der nasjonale plan- og rammeverk ligger til grunn. Det å undervise eksempelvis på engelsk innebærer ikke i seg selv internasjonalisering, men er nødvendig for å legge til rette for utveksling av studenter. Økt bruk av engelsk som undervisningsspråk på deler av studietilbudet vil kunne styrke utveksling både inn til og ut fra Norge i hele bredden av norsk høyere utdanning. Samtidig kan undervisning på andre språk enn norsk åpne for noen kvalitetsutfordringer institusjonene må være bevisst på og håndtere.

⁸ Kvalitet og samspill i universitets- og høyskolesektoren. NIFU-rapport 2016:2.

Internasjonalisering og internasjonalt samarbeid kan komme læringsmiljøet ved norske institusjoner til gode også på andre måter enn at norske studenter reiser og at utenlandske studenter kommer til Norge. Gjennom sitt internasjonale engasjement kan de norske fagmiljøene samarbeide om utvikling av pensum og studieprogrammer, i alt fra korte kurs til ambisiøse fellesgradsprogrammer, og de kan samarbeide om undervisningen i form av gjesteforelesninger og felles veiledning. Spørsmålet om hvordan norske institusjoner kan styrke utdanningen sin gjennom ulike former for internasjonalt samarbeid, blir nærmere behandlet i neste kapittel.

Ikke minst er internasjonal rekruttering av forskere og lærerkrefter vesentlig for internasjonalisering i Norge. Slik rekruttering sikrer høy internasjonal kompetanse i norsk forskning og utdanning, og de har med seg et internasjonalt nettverk.⁹ SIU ser i sine programmer at personer med slik bakgrunn spiller en viktig rolle i institusjonenes videre internasjonale aktiviteter.

Begrepet «internasjonalt semester» blir gjerne brukt i tilfeller der ett bestemt semester i studieløpet er særlig tilrettelagt for studentutveksling. På bachelornivå er dette gjerne 5. semester, mens det for integrerte mastergradsløp typisk kan være i 4. eller 5. studieår. Det å identifisere et slikt internasjonalt semester, kan være et godt grep for å styrke studentutvekslingen. Noen institusjoner velger imidlertid også å legge vekt på «internasjonalisering hjemme» i forbindelse med et internasjonalt semester. Tanken er da at gjennom dette semesteret skal alle studenter, både de som er hjemme og som reiser ut, systematisk erfare et internasjonalt læringsmiljø. I et internasjonalt semester vil da all undervisning hjemme foregå på engelsk, internasjonale studenter vil kunne delta i undervisningen og de ulike samarbeidsformene omtalt i avsnittet over, som bruk av internasjonale gjesteforelesere, konsentreres særlig til dette semesteret.

Ny teknologi åpner for internasjonalisering og samhandling på tvers av landegrenser uten omfattende fysisk mobilitet. Forventningene fra noen år tilbake om hvordan MOOC-tilbud ville revolusjonere høyere utdanning verden over, er i dag avløst av en mer avventende holdning. Flere faktorer bidrar til at de store, åpne online-tilbudene foreløpig ikke har endret det store bildet av høyere utdanning internasjonalt vesentlig. Det må imidlertid forventes at ulike former for teknologisk baserte løsninger vil komme til å prege høyere utdanning langt sterkere enn i dag, om enn ikke i et MOOC-format. Ikke minst vil digitale virkemidler kunne ha stor betydning for internasjonalt utdannings samarbeid og utgjøre verdifulle supplement til fysisk mobilitet.

Nøkkelutfordringer – styring og ledelse

Hva skal til for at institusjoner og fagmiljø i større grad prioriterer internasjonalisering og foretar de omtalte grepene som vil gi internasjonalisering en tydeligere plass i studieprogrammene? SIU mener virkemiddelapparatet legger godt til rette for mobilitet og internasjonalisering. Studentene har gode støtteordninger gjennom Statens lånekasse, og på institusjonene handler det i første rekke om prioritering og vektlegging.

Én utfordring for økt internasjonalisering forholdet mellom forskning og utdanning i den høyere utdanningssektoren. Det er forskning som er det vesentlige i ansettelse i sektoren, og det er i hovedsak forskning som er meritterende og karrierefremmende. Internasjonalt utdannings samarbeid har derfor tradisjonelt hatt et preg av ildsjelvirksomhet over seg, i sterk kontrast til internasjonalt forskningssamarbeid. SIU er derfor glad for at invitasjonsbrevet tar opp spørsmålet om utdanningens status i universitets- og høyskolesektoren. Et løft for utdanningens posisjon i sin alminnelighet vil også være et løft for internasjonalisering av utdanning.

⁹ Kvalitet og samspill i universitets- og høyskolesektoren. NIFU-rapport 2016:2.

De høyere utdanningsinstitusjonene har over lang tid hatt krav og forventninger rettet mot seg fra Kunnskapsdepartementet når det gjelder internasjonalisering og studentutveksling. For å øke internasjonaliseringens bidrag til norsk høyere utdanning, bør Kunnskapsdepartementet vurdere hvordan internasjonalisering kan følges tettere opp i styringen av og dialogen med sektoren. SIU vil understreke at økt internasjonalisering i stor grad handler om prioriteringer og vektlegging fra institusjonenes side, og det er viktig Kunnskapsdepartementet gir tydelige signaler til sektoren om hva som forventes.

SIU ønsker å spille en enda større rolle som pådriver fremover. I 2016 arbeider SIU sammen med sektoren om et prosjekt for å styrke studentmobiliteten fra Norge. Et hovedformål er å synliggjøre hvilke strategiske grep og prioriteringer som er nødvendig for å oppnå internasjonalisering. Skal SIU lykkes i rollen som pådriver er vi avhengig av at andre rammebetingelser og forutsetninger er på plass. Økt status for utdanningssamarbeid og klarere krav fra Kunnskapsdepartementet til sektoren om internasjonalisering vil være nødvendig om vi ønsker et vesentlig løft for internasjonalisering av norsk høyere utdanning.

Økt internasjonalisering av fagmiljøer

Ledelse og styring på flere nivå er blant de viktigste nøklene til økt internasjonalisering og mobilitet i studier. Men svak internasjonalisering i fagmiljøene selv er også en viktig del av forklaringen i mange tilfeller. Skillet handler blant annet om ulike fagtradisjoner, og reflekteres i forskjeller mellom de eldste universitetene og de vitenskapelige høyskolene på den ene siden og nye universiteter og statlige høyskoler på den andre.

Det er mange grunner til at internasjonalisering og utveksling har liten plass i mange kortere profesjonsutdanninger. I SIUs undersøkelser blant fagmiljøene viser enkelte til nasjonale rammeplaner som begrensinger. Når vi ser hvordan enkelte miljøer også innenfor slike utdanninger sender en betydelig andel av studentene ut, indikerer det at mulighetene er der på tross av rammeplanenes krav. SIUs vurdering er at det mer handler om manglende tradisjon for internasjonalisering i fagmiljøene som sådan. Særlig profesjonsutdanninger har blitt utformet og har fungert innenfor en nasjonal ramme, rettet inn mot definerte behov i offentlig eller privat sektor. Det varierer mye hvorvidt de faglige ansatte er engasjert i et internasjonalt fagmiljø, slik det er langt sterkere tradisjoner for i disiplinlagene ved universitetene.

Skillet mellom institusjoner og utdanningstyper er imidlertid ikke absolutt; vi finner både lav og høy internasjonalisering innenfor ulike institusjonstyper og studietilbud.

For å lykkes med en god internasjonalisering av studiene ved norske universiteter og høyskoler er det en forutsetning at de faglige ansatte selv har en god internasjonal orientering og kontaktflate i sitt faglige virke. Dette vil være et viktig moment for institusjonene å følge opp videre. Målene Kunnskapsdepartementet har satt i strategien for utdanningssamarbeidet i Erasmus+ om økning av mobilitet blant ansatte, er et viktig utgangspunkt.

Mange av de tilgjengelige virkemidlene for internasjonalisering, både de europeiske og norske ordninger, legger opp til ambisiøse samarbeidsformer gjennom til dels komplekse partnerskap. Disse virkemidlene treffer deler av sektoren godt, mens andre har et annet utgangspunkt og andre behov. I mange tilfeller kan mer begrensede tiltak ha stor effekt for utviklingen av viktige internasjonale relasjoner, som kan bygges videre ut på sikt.

Lærerutdanning som eksempel

Lærerutdanningen er et godt eksempel på en utdanning som har vært utformet innenfor en nasjonal ramme. Som følge av globaliseringen har dagens og morgendagens lærere behov også for andre

typer kompetanser enn det lærerutdanningen tradisjonelt har gitt. En internasjonal orientering er viktig også i lærerutdanningen, og tiltak som studentutveksling og økt internasjonal samarbeid i fagmiljøet bør få en større plass også i lærerutdanningen.¹⁰

I dag er lærerutdanningen et av områdene med lavest studentutveksling. Av de 5459 kandidatene som fullførte en grad innenfor lærerutdanning og pedagogikk i 2015, hadde seks prosent vært på et utvekslingsopphold. Ved mange av institusjonene forekommer knapt noe utveksling. Flere enn 10 institusjoner hadde en utvekslingsandel på 2 prosent eller lavere, flere institusjoner har ingen registrert mobilitet.

Som andre rammeplanstyrte profesjonsutdanninger har lærerutdanningen noen krevende utfordringer med å få innpasset utvekslingsopphold i studiene. I forbindelse med omleggingen til femåring lærerutdanning har SIU derfor vært opptatt av at både forskrift og de nye læreplanene må utformes på en måte som åpner mer for internasjonal mobilitet. På bakgrunn av både kontakt med sektoren, gjennomførte spørreundersøkelser samt mobilitetsstatistikk som viser at det er mulig med studentutveksling også innenfor lærerutdanningen, mener SIU likevel at manglende kultur for internasjonalisering er en viktig grunn til at så få lærerstudenter reiser på utvekslingsopphold. For eksempel erfarer SIU at det er en viss usikkerhet knyttet til det å skulle undervise på engelsk i en norsk lærerutdanning for norsk skole. Det er viktig at institusjonene selv håndterer slike barrierer.

Høgskolen i Oslo og Akershus – handlingsplan 2016

I sin handlingsplan for den nye femårige lærerutdanningen har Høgskolen i Oslo og Akershus (HiOA) fremhevet internasjonalisering som et satsingspunkt. Den sier blant annet:

Det er vårt mål at den nye fagplanen i den 5-årige lærerutdanningen skal utvikles med et internasjonalt perspektiv, og at det skal legges til rette for et internasjonalt semester i det 5-årige utdanningsløpet.

Videre skisserer planen følgende tiltak og mål:

- *Lage en plan for å sikre at alle fagseksjoner har gode internasjonale samarbeidspartnere for utveksling av studenter og faglig samarbeid.*
- *Promotere attraktive studietilbud for innreisende studenter.*
- *Øke inn- og utreisende studenter*
- *Øke ansattutveksling*
- *Utvikle fellesgrader/moduler, engelskspråklige emner (utvikle studiene i et internasjonalt perspektiv)*

Også her må det understrekes at det forekommer internasjonalisering og utvekslingsopphold som har for kort varighet til å synes i statistikken over mobilitet. I lærerutdanningen som i andre kortere profesjonsstudier vet vi at det forekommer utenlandsopphold, ikke sjelden i form av praksisopphold. Det mer nøyaktige omfanget av slike tiltak kan vi vanskelig si noe mer presist om. Som omtalt ovenfor er det ønskelig med en rapportering som omfatter også mer kortvarig mobilitet. Dette vil gi et bedre kunnskapsgrunnlag i det videre arbeidet med internasjonalisering.

SIU mener arbeidet med å styrke internasjonaliseringen i de kortere profesjonsutdanningene må følge flere spor. Det er viktig å sette spørsmålet om internasjonaliseringens betydning og verdi for

¹⁰ Teaching Education. Special Edition: Internationalization of Teacher Education. Volume 21, Issue 1, 2010.

disse fagene på dagsorden. Sammenliknet med for eksempel disiplin-fagene på de eldste universitetene er det i mindre grad en etablert konsensus at internasjonalisering og mobilitet av studenter og/eller lærere er viktig også for disse utdanningene. SIU vil her spille en viktig rolle som pådriver overfor sektor og fagmiljø. Det kan i tillegg være hensiktsmessig å styrke satsingen med insentivmidler rettet mot profesjonsstudier med lav grad av internasjonalisering. En slik satsing mot profesjonsstudiene kan eventuelt slås sammen med en bredere satsing på praksismobilitet, som vi kommer tilbake til nedenfor.

Kvalitet gjennom samarbeid og partnerskap

Internasjonalisering av utdanning er mye mer enn studentmobilitet og utveksling, selv om dette er en viktig bestanddel i internasjonaliseringen. Kvaliteten i norsk høyere utdanning må utvikles videre gjennom et stadig bedre samarbeid med utenlandske aktører, særlig innenfor utdanningssektoren, men i økende grad også innenfor andre sektorer.

I internasjonale samarbeidsprosjekter kan norske institusjoner og fagmiljø sammenlikne seg med og lære av sterke miljøer ute og få tilført et internasjonalt perspektiv på utdanningen. Partnerskapsprogrammene representerer gode modeller for tverrfaglig samarbeid, og en god ramme for nyskaping i utdanningen. SIU vil videreutvikle insentiver i partnerskapsmodellen som stimulerer til konsortie-samarbeid på norsk side for å stå sterkere i konkurransen om attraktive partneruniversiteter. Partnerskapsmodellen er spesielt viktig i land med store kvalitetsforskjeller mellom institusjonene.

Samarbeidsprosjekter og partnerskap kan også legge grunnen for endringer med nedslagsfelt langt utover det enkelte prosjekt. Partnerskap er en god ramme for samarbeid med arbeids- og næringsliv, som kan styrke relevansen i utdanningen og heve kompetanse i arbeidslivet. Samtidig er internasjonalt samarbeid om utdanning krevende på en annen måte enn forskningssamarbeid med tanke på for eksempel ulike akademiske strukturer eller språklige og kulturelle forskjeller.

Internasjonalt samarbeid for fremragende utdanning

Mye faglig samarbeid foregår gjennom konkurransebaserte programmer og finansieringsmekanismer som Erasmus+ og egne norske ordninger. Selv om selve samarbeidet omfatter en avgrenset del av en institusjon eller et fagmiljø og et begrenset antall studenter, er det et mål at resultater og effekter skal nå bredere ut enn bare til dem som er umiddelbart involvert i samarbeidet.

Forskning og nytt mastergradskurs i samarbeid med Kina

UTFORSK-prosjektet *Field work and research approaches in international Early Childhood Education* mellom Høgskolen i Bergen og partnere i Kina (East China Normal University i Shanghai og Beijing Normal University) har utviklet et felles intensivkurs på mastergradsnivå (15 ECTS). Kurset inngår i et nytt mastergradsprogram som starter opp ved HiB med oppstart i 2016. Prosjektet kan vise til solide synergier mellom forskning og utdanning, blant annet gjennom feltarbeid i barnehager i Norge og Kina og gjennom sampublikasjoner. Kurset tilbyr norske studenter en unik tilgang til arenaer for videre faglig utvikling.

Prosjektet har ført til styrket samarbeid mellom de aktuelle institusjonene gjennom forpliktende utdanningssamarbeid.

Faglige samarbeider og prosjekter inneholder en rekke ulike aktiviteter. Kortere eller lengre mobilitet for studenter og lærere, seminarer og workshops, samarbeid om utvikling av studieprogrammer og pensum, samarbeid om undervisning og veiledning, ofte i tillegg til forskningssamarbeid. De etablerte

virkemidlene for prosjektsamarbeid og partnerskap legger generelt stor vekt på koblingen mellom utdanning og forskning, og samarbeidene har ofte utgangspunkt i fremragende forskningsmiljøer. Dette har bidratt til en rekke sterke samarbeid og kvalitetstunge utdanningstilbud, som regel med en svært forskningsnær utdanning. Gjennom samarbeid med sterke fagmiljøer utenfor Norge, får de norske studentene en utdanning utover det den norske institusjonen ville kunne tilby alene.

Universitetet i Oslo og Universitetet i Kobe trekker studentene inn i forskningen

Gjennom et prosjekt i UTFORSK-programmet har Universitetet i Oslo etablert et samarbeid med Universitetet i Kobe som involverer både mastergrads- og ph.d.-studenter. Med utgangspunkt i et sterkt internasjonalt fagmiljø og etablert forskningssamarbeid har de to universitetene trukket studenter inn i den fysikkfaglige forskningen. Studenter fra Norge og Japan kobles sammen med hverandre og med norske og japanske forskere gjennom workshops. Målet var å involvere 20 studenter, med interessen for å delta var så stor at 33 studenter fra Norge og Japan ble inkludert.

Prosjektet illustrerer at det i land med så ulike utdanningsstrukturer som Norge og Japan kan være lettere å etablere utdanningssamarbeid i relasjon til eksisterende forskningssamarbeid. Partnerne har som mål å videreutvikle samarbeidet også til mer langvarig studentmobilitet. For at også dette skal lykkes er det nødvendig også med et mer omfattende administrativt samarbeid. De to universitetene inngikk en MoU i juni 2016 blant annet med tanke på dette.

Den store interessen for det nyutviklede Norsk partnerskapsprogram for globalt akademisk samarbeid (NORPART) viser dessuten at mange norske fagmiljøer og studieprogrammer er svært engasjert i samarbeid med tilsvarende fagmiljøer i utviklingsland. Prosjekter innenfor dette programmet vil kunne bidra til gjensidig kvalitetsutvikling i høyere utdanning og innebære vesentlig studentmobilitet i begge retninger.

Nyskaping gjennom internasjonalisering – større vekt på spredning

Gjennom de virkemidlene som finnes, bidrar internasjonalt samarbeid til å heve kvaliteten i utdanningen for flere enn dem som er direkte involvert i selve de ulike prosjektsamarbeidene. I Erasmus+ er det et sentralt mål å bidra til innovasjon i utdanningen gjennom internasjonalt samarbeid, og at resultater og effekter av samarbeidene i størst mulig grad gjøres gjeldende på systemnivå.

Teknologirelatert innovasjon i utdanning er blant resultatene fra Erasmus+. De fleste prosjektene innenfor Strategiske partnerskap handler om internasjonalisering der digitalisering og ny teknologi spiller en vesentlig rolle.

Universitetet i Stavanger – IKT i sykepleierutdanningen

Universitetet i Stavanger har et prosjekt knyttet til sykepleiestudiet. Prosjektet utvikler digitale læringsmidler med tanke på aktiv og individualisert læring og undervisning basert på åpent tilgjengelige undervisningsressurser. Prosjektet etablerer IKT-ressurser som et vesentlig element i utdanningen blant gjennom et interaktivt e-kompendium for bruk på ulike plattformer, som mobiltelefon, nettbrett og pc. Gjennom det internasjonale samarbeidet gjøres læremidlene tilgjengelig for studenter i flere land. Prosjektet legger til grunn at dette vil gi bedre læring for studentene, åpne for fjernundervisning og gi en større fleksibilitet i undervisningen på en måte som møter forventningene til dagens studenter.

Prosjektet er et samarbeid med institusjoner i Storbritannia og Spania, og åpner for mobilitet av både studenter og helsepersonell mellom landene.

Også de virkemidlene SIU har for internasjonalt samarbeid er opptatt av varighet og spredning av resultater. De konkurranseutsatte samarbeids- og partnerskapsprogrammene vil alltid ha rom for et begrenset antall deltakere, men krav til deltakelse og aktiviteter bør enda mer enn før utformes med tanke på et større nedslagsfelt.

Gradssamarbeid

Samarbeid om grader har vært høyt prioritert i Europa gjennom Erasmus Mundus og senere Erasmus+. I tillegg har slikt samarbeid blitt fremmet i en nordisk sammenheng gjennom Nordic Masters og i SIUs utlysninger for støtte til utvikling av internasjonale mastergrader. Tall fra NSDs database for statistikk om høyere utdanning viser at norske institusjoner var involvert i totalt 45 internasjonale fellesgrader per 2015. I løpet av perioden 2011 til 2015 har 3 100 studenter vært registrert på internasjonale fellesgrader i Norge, og 57 prosent av studentene var norske.¹¹

Fellesgrader kan fungere som en ramme rundt et omfattende institusjonelt samarbeid om både forskning og utdanning og administrativ og faglig utvikling. Den sterke administrative integrasjonen mellom partene – institusjonene eier og har ansvar for studentene i fellesskap og ikke hver for seg – kan skape forutsetninger for et varig samarbeid utover avgrensede prosjektperioder.

Graden av administrativ integrasjon representerer imidlertid også utfordringen ved fellesgrader. Til tross for endret lovgiving i mange land, er det fortsatt mange nasjonale og institusjonelle hindringer som gjør det vanskelig og arbeidskrevende å implementere fellesgrader. I det nye tiltaket under Erasmus+ har interessen for tiltaket gått kraftig ned sammenliknet med tidligere. På europeisk nivå er søknadsmengden halvert, i Norge er nedgangen enda sterkere.

Det er viktig for institusjonene og fagmiljøene å vurdere hva som er det mest hensiktsmessige tiltaket for deres målsettinger. Også andre og mindre krevende samarbeidsformer, som felles studieprogrammer med atskilte vitnemål, vil kunne lede frem til mange av de kvalitetsmessige målene som knyttes til fellesgrader. Det er naturlig å se fellesgrader som en mulig siste etappe i et samarbeid som har vokst seg stadig mer omfattende over tid.

Med tanke på det videre arbeidet med fellesgrader er det viktig å øke forståelsen av de utfordringene slikt samarbeid møter. Samtidig bør kunnskapen økes om hvilke gevinster institusjoner og fagmiljøer oppnår gjennom den store ressursinnsatsen som kreves for å etablere internasjonale fellesgrader.

Økt deltakelse i sentraliserte tiltak i Erasmus+

Erasmus+ sentraliserte tiltak er de eneste virkemidlene der norsk høyere utdanning konkurrerer med og måles opp mot fagmiljø i resten av Europa og verden om kvalitet. Det er svært svak norsk deltagelse i de sentraliserte tiltakene, og norsk UH-sektor benytter i for liten grad muligheten for å delta i EU-samarbeid i konkurranse med andre miljøer i Europa. Både innenfor kapasitetsbyggingsprosjekt, kunnskapsallianser, fellesgrader, sektorallianser og Jean Monnet er norsk deltagelse for liten. Særlig innenfor kapasitetsbygging er det et stort potensial for betydelig norsk deltagelse, på grunnlag av omfattende erfaring fra globale bilaterale utdanningsamarbeid i norsk UH-sektor. Samtidig er det en utfordring for deler av norsk UH-sektor at det stilles krav eller forventninger om balanserte samarbeid med næringslivspartnere innenfor en rekke av tiltakene, både på grunn av manglende insentiver for deltagelse av norsk næringsliv, og på grunn av svak kultur på integrert samarbeid, utover praksis, om utdanning i Norge.

¹¹ Tilstandsrapport for høyere utdanning 2016. Kunnskapsdepartementet.

Kunnskapsallianser er et virkemiddel for innovasjon i og gjennom utdanning for høyere utdanning, næringsliv og andre aktører. Dette er det eneste uttalte eksellense-virkemiddelet innenfor høyere utdanning i Erasmus+, og det er det foreløpig ingen norsk deltagelse. Sektorallianser er et virkemiddel for fremragende utdannings samarbeid innenfor fag- og yrkesopplæringen. Prosjektene er i hovedsak koordinert av høyere utdanningsinstitusjoner og bransjeorganisasjoner. To norske partnere, hvorav en høyere utdanningsinstitusjon, deltar i en sektorallianse. Det er imidlertid ingen norsk-koordinerte prosjekt. SIU foreslår at kvalitetsmeldingen stiller tydelige forventninger om at norske institusjoner søker og får gjennomslag i internasjonal konkurranse om midler for kvalitet og innovasjon i utdanning.

Mer tverrsektorielt samarbeid – kompetanse og relevans

Forholdet til arbeids- og næringsliv er en generell utfordring i norsk høyere utdanning. Et godt samspill mellom sektorene bidrar til å gi studentene en relevant utdanning, og arbeidslivet den rette kompetansen, også i form av etter- og videreutdanning. Styrket samhandling mellom utdanning og arbeidsliv også i det internasjonale samarbeidet er viktig med tanke på de økonomiske og samfunnsmessige utfordringene fremover.

Samarbeid mellom NMBU og Det føderale universitetet i Rio de Janeiro (UFRJ)

«Advanced Robotics» er et samarbeid innen robotikk mellom NMBU og Det føderale universitetet i Rio de Janeiro (UFRJ). Partnerne har utviklet felles kurs i avansert robotikk, som undervises ved begge universitetene. Det har også vært omfattende studentutveksling innen prosjektet. Omtrent 20 masterstudenter og 3 ph.d.-studenter fra NMBU har besøkt UFRJ sammen med veiledere. Studentene er i Brasil i 4-5 uker og samarbeider tett med brasilianske studenter og forskere om å utvikle roboter for industrien, bl.a. en robot for offshore oljeplattformer, som er finansiert av Statoil og Petrobras. Brasilianske masterstudenter er generelt mer involvert i avanserte forsknings- og industriprosjekter enn i Norge. De norske utvekslingsstudentene får dermed muligheten til å ta del i en mer forskningsaktiv utdanning enn det som er vanlig i Norge, samtidig som de tilegner seg en kompetanse som er etterspurt i industrien.

Både Erasmus+ og nasjonale virkemidler for internasjonalt utdannings samarbeid legger stor vekt på tverrsektorielt samarbeid. På dette området er det SIUs erfaring at virkemidler har effekt på atferden til institusjonene. Etter at stadig flere av SIUs utlysninger har stilt krav til eller premiert medvirkning fra aktører i arbeids- og næringsliv, har en stadig større del av søknadene med slike aktører. Målet om styrket tverrsektorielt samarbeid er et godt eksempel på hvordan norske høyere utdanning kan profitere på samarbeidet med utenlandske partnere. Norge har mye å lære av både USA og ikke minst Canada når det gjelder former for samarbeid med arbeidslivet.

I Erasmus+ er det et hovedpoeng at arbeids- og næringsliv deltar. Det gjelder for både mobilitet og prosjektsamarbeid. Erfaringer fra prosjekter viser hvordan et godt og vellykket samarbeid bidrar til kunnskapsutvikling og kapasitetsbygging i møtet mellom utdanning, forskning og arbeids- og næringsliv. Arbeidslivets medvirkning er vesentlig for å identifisere kunnskapshull forskningen kan være med på å tette igjen. Nye utdanningstilbud forsyner arbeidslivet med nødvendig kompetanse.

NTNU og EuroLEAN+ - Kunnskapstriangelet realisert

NTNU er koordinator for et prosjekt under Erasmus+ strategisk partnerskap. Utgangspunktet for prosjektet er manglende kunnskap om kundetilpasset småskalaproduksjon. Prosjektet har partnere fra både akademia og næringsliv i Norge, Belgia, Nederland og Tyskland. Prosjektet skal gi en mer effektiv småskalaproduksjon. Sammen har aktørene identifisert forsknings- og utdanningsmessige mangler og behov.

Det første partnerne skal utvikle sammen, er et masterkurs. Alle partnerne skal legge inn forelesninger og øvinger i en felles plattform. Masterkurset er rettet mot studenter i de fire partnerlandene, men også ansatte som trenger etterutdanning. På sikt ønsker partnerne å utvide samarbeidet til en Erasmus+ fellesgrad.

Det er imidlertid betydelige utfordringer knyttet til å etablere et mer omfattende samarbeid mellom akademia og arbeids- og næringsliv. Dette handler mye om en kulturendring, der begge sider må tilpasse seg nye behov.

Med tanke på de økonomiske og samfunnsmessige utfordringene Kunnskapsdepartementet peker på, er det viktig at utdanning ses i tett sammenheng med både forskning og arbeids-/næringsliv. Kunnskapstriangelet vil være et viktig prinsipp fremover. SIU ønsker å videreføre og utvikle samarbeidet med relevante aktører som Norges forskningsråd og Innovasjon Norge for å dyrke frem et mest mulig fruktbart samarbeid på tvers av sektorene. Erfaringene tilsier at den økte forståelsen som skapes gjennom samhandling, styrker aktørenes forståelse av sin egen rolle i helheten og hvordan de ulike sidene av kunnskapstriangelet best kan fungere sammen.

Økt internasjonal praksis

Økt praksis i høyere utdanning er et viktig tiltak for å styrke relevans i utdanning og kompetanse i arbeids- og næringsliv. Med tanke på et stadig mer internasjonalt arbeidsmarked og næringsliv, er det viktig at internasjonal praksis også styrkes.

Euro-Anime – Høgskulen i Volda og japansk animasjonsfilm

Høgskulen i Volda koordinerer et strategisk partnerskap, Euro-Anime, der de samarbeider med to andre europeiske utdanningsinstitusjoner og fire selskaper; animasjonsstudio og post-produksjonsstudio, distribusjon og produksjon.

Målet er å lære fra japansk animasjonsfilmindustri, og bidra til å utvikle den europeiske industrien og forberede kandidatene som skal jobbe i industrien. Bedriftene bidrar i utviklingen av undervisningsmateriale, produksjon av en animasjonsfilm, spredning av filmen og læringsaktiviteter/kurs. Under pilotproduksjonen vil studenter jobbe sammen med en industripartner i 10 måneder. Filmen skal legges frem på et europeisk bransjetreff, og dersom det er interesse for filmen kan studentene danne sitt eget selskap og ta del i den videre produksjonen av filmen.

I innspillet til statsbudsjett for 2017 foreslo SIU et virkemiddel for å styrke institusjonenes arbeid med praksis og norske studenter i utlandet. I samarbeid med Innovasjon Norge har SIU arbeidet videre med en skisse til et virkemiddel for praksismobilitet. Målet for ordningen vil være at studenter fra bachelor- til ph.d.-nivå får praksisopphold i bedrifter eller virksomheter i utlandet. Det er naturlig at de prioriterte samarbeidslandene utgjør det viktigste nedslagsfeltet for en slik ordning. SIU vil fortsette dette utviklingsarbeidet videre.

Samarbeidet mellom Nord universitet, Tokyo University of Marine Sciences (TUMSAT) og oppdrettsselskapet CERMAQ/Mitsubishi

I 2014 kjøpte japanske Mitsubishi Corporation oppdrettsselskapet CERMAQ. Med utgangspunkt i kontakter mellom Nord universitet og TUMSAT innenfor akvakultur, har det blitt etablert et praksisprogram for TUMSATs studenter. Høsten 2016 kommer de første studentene fra TUMSAT til Bodø hvor de skal tilbringe en uke i industriselskapet og en uke ved Nord universitet. Ambisjonene er å utvide opplegget til lengre opphold og toveis mobilitet.

Samarbeidet er et spennende eksempel på tiltak som knytter både industri, forskning og utdanning sammen.

Differensierte og strategiske virkemidler

Internasjonalt samarbeid kan være med og utvikle fremragende utdanning gjerne knyttet til fremragende forskning. I tillegg kan samarbeid styrke interaksjonen mellom utdanning, arbeidsliv og evt. forskning, og det kan bidra til innovasjon i utdanning. Det er imidlertid viktig at stortingsmeldingen er klar på at internasjonalt samarbeid er et mål for all høyere utdanning på tvers av institusjonelle, faglige og andre skiller. Ovenfor har vi beskrevet de store forskjellene mellom fag og institusjoner når det gjelder grad av internasjonalisering. Forskjellene skyldes flere forhold, blant annet fagenes historie, tradisjon og egenart. Særlig mange av de tradisjonelle høyskolestudiene, kortere profesjonsutdanninger, har lav grad av internasjonalisering.

De etablerte virkemidlene for internasjonalt samarbeid treffer særlig forskningstunge fagmiljøer ved de eldste breddeuniversitetene. På mange av de områdene som preges av lav mobilitet og hvor fagmiljøene bare i begrenset grad selv er del av et internasjonalt miljø eller nettverk, kan mer begrensede tiltak og virkemidler være nyttige. Eksempelvis kan mobilitet av lærere og eventuelt andre grupper ansatte være et godt tiltak for komme i gang med internasjonalt samarbeid og utveksling av studenter. Det er derfor viktig å stimulere til økt bruk av mulighetene som finnes i Erasmus+.

SIUs erfaringer er at gode, strategisk målrettede virkemidler er effektive for å styrke kvalitetsutvikling gjennom internasjonalisering. Virkemidler kan rettes inn mot ulike utdanningsområder, mot bestemte samarbeidsland og mot særlige aktiviteter og samarbeidsformer. I dette innspillet har vi presentert de ulike formål og effekter knyttet til internasjonalisering, og det er viktig at de samlede virkemidlene er mest mulig strategisk innrettet med tanke på hva vi ønsker å oppnå. En kontinuerlig dialog om tiltak og virkemidler er viktig for at internasjonalisering i størst mulig grad skal styrke norsk høyere utdanning videre fremover.

Oppsummerende hovedpunkter

Avslutningsvis vil vi fremheve de mest sentrale punktene i dette innspillet:

- Internasjonalisering er viktig for studentenes læringsutbytte, for organisering av studieprogrammer og for innretningen av undervisning. Det må derfor være et gjennomgående tema i stortingsmeldingen.
- Styrket internasjonalisering av norsk høyere utdanning er viktig med tanke på mange av de utfordringene Kunnskapsdepartementet skisserer i invitasjonsbrevet. Det bidrar til fremragende studietilbud i norsk høyere utdanning, det gir studentene viktige ferdigheter og kompetanser, og det øker kompetansen i nærings- og arbeidsliv.
- Internasjonalisering er viktig i all høyere utdanning. Arbeidslivet både innenfor og utenfor Norge blir stadig mer internasjonalt, og både migrasjon og globale konflikter utfordringer skaper et voksende behov for interkulturell kompetanse. Slik kompetanse bør være viktige læringsutbytter i utdanningen, med utveksling og internasjonalisering som sentrale virkemidler.
- For å oppnå en vesentlig vekst i utvekslingen må internasjonalisering og utveksling inngå som integrerte deler i studieprogrammene. Dette krever at de faglig ansatte tar en viktigere rolle for å fremme internasjonalisering. På lengre sikt bør det være et mål at et flertall av norske studenter har et utenlandsopphold.
- Både semesterlang mobilitet og kortere utenlandsopphold kan ha gode effekter. I dag har vi liten kunnskap om kortvarig mobilitet, og det bør etableres rapportering også for opphold under tre måneders varighet.
- Det er viktig å øke internasjonal praksismobilitet, og SIU foreslår et nytt virke middel for å stimulere til dette.
- Økt internasjonalisering og mobilitet forutsetter at ledelsen ved institusjonene fremmer dette tydeligere, og at Kunnskapsdepartementet vektlegger dette tyngre i styringsdialogen med sektoren. Arbeidet med å styrke utdanningens status i sektoren vil være viktig også for internasjonalisering av utdanning.
- De store forskjellene i omfanget av internasjonalisering og mobilitet gjør det nødvendig å rette oppmerksomheten spesielt mot svake områder. Dette gjelder ikke minst innenfor mange av de kortere profesjonsutdanningene og rammeplanstyrte utdanninger, som lærerutdanningen. Økt bruk av ansattmobilitet i Erasmus+ er viktig, og SIU mener at også et nytt virkemiddel rettet mot lite internasjonaliserte fagmiljø kan ha stor effekt.
- Det må siktes mot en bedre norsk utnyttelse av Erasmus+, særlig mulighetene innenfor de såkalte sentraliserte tiltakene.
- SIUs rolle
 - SIU skal videreføre og styrke sin rolle som pådriver for internasjonalisering overfor sektoren
 - SIU skal være en aktiv rådgiver overfor Kunnskapsdepartementet, Utenriksdepartementet og andre departementer og offentlige organer, ved å gi kunnskapsbaserte beslutningsgrunnlag og innspill til utvikling av politikk og virkemidler. Med bakgrunn i vår kunnskap og erfaring, og gjennom deltakelse i det norske kunnskapskontoret i Brussel, vil SIU aktivt søke å påvirke utvikling og politikk i

Europa-kommisjonen og andre europeiske organer, til beste for norsk utdanningssektor

- SIU skal styrke innsatsen for tverrsektorielt samarbeid. Erasmus+ er en hovedarena for å utvikle samarbeidet med arbeids- og næringsliv videre, og SIU vil videreføre samarbeidet med Innovasjon Norge og Norges forskningsråd.
- SIU skal videreføre sin rolle som forvalter av viktige virkemidler for internasjonalisering